

Girl power- inte godkänd för tjejer som omhändertas

För tjejer på särskilda ungdomshem finns starka normer med historiska rötter för hur de ska, och bör bete sig för att inte väcka omgivningens agg och oro. De hindras från att skapa och vårda relationer, trots att relationer är viktiga i den normativa feminitet de ska återanpassas till, skriver Maria Andersson Vogel, doktor i socialt arbete.

Varje år sedan 2012 firas *Internationella flickadagen* den 11 oktober. En dag instiftad av FN och tillägnad flickans roll i samhället, för att uppmärksamma både hennes betydelse för samhällsutveckling och vikten av att låta flickor vara delaktiga i beslut som rör dem. Den samtidigt vi lever i ger på många sätt flickan som symbol och figur en central plats, hon som i västvärlden spurtar om pojkarna i skolan och som i utvecklingsländer anses vara nyckeln till hela samhällets välstånd. Hon som får symbolisera styrka och självständighet när snart sagt alla företag har en Girl Power-slogan, allt till tonerna av **Beyoncé**s megahit om att *Girls run the world*.

En snabb omvärldsanalys visar dock att det oftare rör just symbolen flickan än den faktiska tjejen. Tydligast blir detta när vi vänder blicken mot de grupper av tjejer som nästan inte syns alls, de som växer upp under marginaliserade omständigheter och ofta själva utvecklar en rad olika problem kopplade till psykisk ohälsa, droger, skola och familj. En del av de här tjejerna, de som polis och socialtjänst definierar som "de mest problematiska", tvångsomhändertas och låses in vid de särskilda ungdomshem som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS).

Att hantera tonårstjejer så kan tyckas som en anomali i en samtid där tjejers självständighet och Girl Power ständigt applåderas. För att tala med den franske filosofen **Michel**

Foucault: i ett samhälle där makt alltmer tar sig uttryck i självreglering genom ett internaliserande av normer, snarare än genom omfattande samhällelig kontroll. Att då med repressiva metoder kontrollera och disciplinera de som i nästa andetag pekas ut som nyckeln till framtiden, är inte det märkligt?

När man skrapar lite på ytan tycks det emellertid som att den autonoma flickpositionen inte är lika tillgänglig för alla tjejer. I en studie av skolflickor i England visade till exempel den brittiska sociologen **Diane Reay** att de som kom från marginaliserade familjer och områden avfärdades som "bitchar" när de försökte iscensätta den eftersträvarvärda Girl Power-positionen. Det som är framåtanda och härlig kaxighet hos medelklassen tycks lätt bli problembeteenden hos arbetarklassens döttrar. Detta är på intet sätt nytt. Samhällets former för social kontroll, till exempel genom att låsa in de som definierats som vanartade, problematiska och normbrytande unga, på institution, följer historiskt kontinuerliga spår av kön och klass.

Det tidiga sociala arbetet, i form av fattigvård och filantropiska föreningar som riktade sig mot arbetarklassens kvinnor, erbjöd hjälp som samtidigt var intimt sammanbunden med kontroll och korrigerande. Borgarklassens femininitetsnormer blev rättesnöre. Denna femininitet, sprungen ur den borgerliga kvinnans position i hemmet med huvudansvar för hushåll och omsorg, har den brittiska sociologen **Beverly Skeggs** kallat för en historiskt specifik framställning och därmed något som inte är möjligt att applicera på kvinnor i allmänhet. Detta skriver Skeggs utifrån sin mångåriga forskning om arbetarklasskvinnor i ett socialt skiktat Storbritannien, men det är på flera sätt överförbart till unga marginaliserade kvinnor i Sverige idag. Inte minst de som anses så problematiska att vi låser in dem på institution, ett öde som fortfarande främst drabbar arbetarklassens döttrar.

Detta borgerligt skapade femininitetsideal är så inkorporerat i vår allmänna förståelse av kvinnor och kvinnlighet, att det är något som alla tjejer och kvinnor behöver förhålla sig till. Utifrån den amerikanska filosofen och queerteoretikern **Judith Butlers** teorier kan det uttryckas som att denna femininitet är något som alla flickor och kvinnor måste iscensätta för att bli begripliga som just flickor och kvinnor.

Institutionsvård har genom historien alltid handlat om att återanpassa de intagna till samhällets former och normer och har genomgående varit det historikern **Johan Edman** kallat för "genustvättar". Flickor har lärts att bli "riktiga kvinnor" och pojkar "riktiga män" med allt vad det inneburit av genusföreställningar. De historiska föregångarna till dagens institutioner utbildade de unga kvinnorna i hushållsarbete. Studier av dagens institutioner visar att det även nu finns idéer om komplementära könsroller där fokus ligger på "kvinnliga intressen". Tjejer anses även behöva vårdas separat för att slippa "könsspelet" med killarna och få tid och utrymme att "läka". De historiska trådarna är med andra ord fortsatt närvarande. De som rör sådant som (kvinnlig) måttfullhet och respektabilitet och som tar sig uttryck i en evigt könad disciplinering styrd av starka normer om hur tjejer ska, och bör, bete sig för att inte väcka omgivningens agg och oro.

Men vid sidan av detta får kön och disciplinering också särskilda konsekvenser för en redan mycket marginaliserad grupp tjejer. För samtidigt som de historiska trådarna är tydliga i (den outtalade och delvis omedvetna) ambitionen om normfemininitet, tycks effekten snarare bli en annan än den som eftersträvas, nämligen att den här gruppen tjejer stängs ute från den femininitet det är tänkt att de ska disciplineras in i.

Med utgångspunkt hos den amerikanske sociologen **Erving Goffman** ska vi förstå institutionen som en kollektiv och byråkratisk

hantering av människor och mänskliga behov, en organisering och reglering som också frambringar för institutionen möjliga identiteter. Och utesluter omöjliga. Ett särskilt ungdomshem är på så vis uppbyggt kring en rad olika regler med syfte att organisera vardagen, både för de ungdomar som tillfälligt bor där och för den personal som är anställd. Regler som oftast utgår från idéer om säkerhet vilka i sin tur bygger på [föreställningar om identiteten hos de som vistas där](#). Ett exempel på detta är hur regleringen av institutionsvardagen gör att intimitet och närhet, fysisk som emotionell, tjejerna emellan, kraftigt begränsas.

Inbakat i reglerna ligger en föreställning om att de här tjejerna är potentiellt skadliga för varandra och att relationer därför inte bör uppmuntras. Konsekvensen blir således att den reglering institutionens organisering utövar gentemot dessa tjejer hindrar deras möjligheter att skapa och vårda relationer. Samtidigt som relationer är centrala i den normativa femininitet de ska återanpassas till.

Det tycks också svårt att ge dem möjlighet att positionera sig som "vanliga tjejer". De identitetspositioner tjejer på institution har möjlighet att inta, styrs av dominerande föreställningar om "problemtjejer" som svåra, självskadande, manipulativa och gränslösa. Väsensskilda från andra tjejer. Detta inverkar i sin tur på hur vården av dem organiseras. Precis som de särskilda ungdomshemmen inom barn- och ungdomsvården ses som en sista utpost när inget annat hjälper, ses de här tjejerna som annorlunda, som några vid sidan av. Inte minst är det tydligt om vi går till dagens mediedebatt om "problemungdomar" där allt strålkastarljus är riktat mot killarna. Men det blir också tydligt när samtalet om tonårstjejer i allmänhet ofta handlar om deras skolprestationer och unga kvinnors dominans i högre utbildning.

Sammantaget blir effekten av disciplineringen av dessa tjejer inte den måttfulla och godkända femininitet som man hoppas på.

Den historiskt specifika, men allestädes närvarande femininiteten som avkrävs alla som behöver göra sig begripliga som tjejer, är inte bara i sig själv svårtillgänglig för dessa unga kvinnor. Vården som är tänkt att återanpassa dem till samhället bidrar *i sig* till att skapa en omöjlig position för dem. En position där deras agerande gör att de inte ses som sådana som tjejer "ska vara", men där de inte heller får möjlighet att inta en alternativ plats.

När samhället griper in med tvång för att uppfostra och behandla de tjejer som agerar inte bara så att de skapar problem för sig själva, utan som i hög grad också ses som problematiska på grund av att de bryter mot femininitetsnormer, vore det önskvärt med en vård som gav dem möjlighet att positionera sig som tjejer på sitt eget sätt.

Maria Andersson Vogel

doktor i socialt arbete och författare till boken ["Disciplinering, femininitet och tvångsvård. Tjejers vardag vid särskilda ungdomshem"](#) (Studentlitteratur, 2020)

Illustration: Katarina Krebs